

Possibilitats didàctiques d'un arxiu per a alumnes de BUP (experiència entre l'IB «Antoni Torroja» i l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera)

Canela / Cuñé / Salat

Introducció

La nostra societat està valorant l'alta tecnologia en perjudici de les dites ciències socials i l'alumne de BUP rep un bombardeig a través de tots els mitjans de comunicació que posen en primer terme la Informàtica, les ciències aplicades i molt poques vegades es recorden de les "humanístiques", enfront d'aquesta pressió sembla lògic pensar que els vells papers guardats en un arxiu no poden arribar a interessar cap d'aquests alumnes. És clar que si ningú no els en parla, si ningú no els sap explicar la seva utilitat, si el document (descontextuat) serveix sols per corroborar l'explicació magistral del professor d'Història, ¿quin interès pot despertar en la gent jove un arxiu?

Llavors, ¿per què no treure els alumnes del seu marc habitual (la classe) per treballar "in situ" en el lloc on es troben habitualment els documents (l'arxiu)?

¿Per què no ensenyar-los a moure's amb soltura i efectivitat dins d'aquest arxiu?

¿Per què no atrevir-se a deixar-los el document original i despertar-los a la vegada la consciència de la seva fragilitat i la necessitat de respectar tot el patrimoni escrit?

D'aquesta manera el vell document tindria el mateix atractiu que la més moderna de les màquines.

Després d'haver treballat durant tres cursos en estreta col·laboració, l'I.B. i l'A.H.C.C. tenim prou elements de judici per poder afirmar que aquestes propostes no són utòpiques, sinó que perfectament factibles i a més aplicables a d'altres arxius i instituts.

El que no preteníem nosaltres en iniciar aquesta experiència era dur a terme grans investigacions, ja que aquesta és una tasca que correspon als universitaris, ni tampoc que tots els alumnes es convertissin en investigadors.

Però sí despertar en ells un interès pel document històric que es tradueix en una actitud de respecte vers el patrimoni escrit, i a la vegada que arribessin a desenvolupar un correcte treball d'investigació històrica, sense cap tipus d'entrebancs tècnics.

Això implica:

- conèixer el funcionament d'un arxiu, per saber la informació que s'hi pot trobar i com buscar-la;
- adquirir els instruments bàsics i les habilitats necessàries per desenvolupar un mètode de treball per a la investigació històrica;
- desenvolupar un petit treball de recerca històrica a partir de la formulació d'una hipòtesi, la utilització de fons documentals i l'elaboració de conclusions;
- i, finalment, presentar correctament aquest treball des d'un punt de vista formal.

Creació d'una nova E.A.T.P. per a alumnes de Batxillerat

En el Batxillerat hi ha la possibilitat d'introduir noves assignatures dins el marc de les E.A.T.P. (Ensenyances i Activitats Tècnico-Professionals) que es donen a nivell dels cursos de 2n. i 3r.

Nosaltres hem programat una E.A.T.P. titulada "*Introducció a la investigació històrica*". Els objectius de la qual són:

- desenvolupar la capacitat d'observació, d'anàlisi i de síntesi en la utilització de documents històrics;
- aprendre a interpretar i valorar en el seu punt just la informació que ens ofereixen aquests documents en relació al coneixement del passat.

Aquesta assignatura té dos nivells: 2n. i 3r. de BUP.

Fonamentalment les sessions es desenvolupen a l'arxiu i són de dues hores seguides per facilitar el trasllat dels alumnes des de l'Institut.

Primer nivell: "La reconstrucció d'aspectes del passat immediat"

(per a alumnes de 2n. de BUP)

En aquest nivell introduïm l'alumne en un sistema de treball a la vegada rigorós i agradable. D'aquesta manera començarà a utilitzar documents assequibles i s'acostumarà a classificar-los, catalogar-los i ordenar-los, de cara a poder utilitzar posteriorment aquest material per a la reconstrucció del passat immediat.

Perquè els alumnes estiguin motivats a fer una investigació sistemàtica, les classes són actives i el tema escollit és suficientment interessant i atractiu. Aquest tema canviarà cada curs, ja que un altre dels objectius és difondre els resultats del seu treball més enllà dels límits de l'assignatura, mitjançant exposicions, conferències, fullets informatius, etc.

El curs 86-87 l'hem dividit en dos quadrimestres, el tema escollit és la investigació d'alguns aspectes de la vida certerina entre 1929-1940 i ho concretem en la reconstrucció del Carnaval com a objectiu del primer quadrimestre i la realització d'una exposició oberta al públic pel segon.

Un cop classificats i catalogats els programes i petits impresos han seleccionat la documentació apropiada (que inclou també articles de revistes, fotografies, bibliografia, etc.) i han entrevistat testimonis de l'època. Després han confeccionat

un dossier que servirà per informar tots els companys de l'I.B. de manera que puguin participar plenament en la festa de Carnestoltes que aquest any es celebrarà ambientada en els anys trenta.

Pel que fa a la segona part es discutirà quins són els aspectes més interessants i factibles per poder organitzar una exposició que reflecteixi diverses perspectives d'aquests anys: en faran primer un projecte que comprendrà tant l'estructuració de l'espai físic, com el sistema de propaganda, i la confecció del pressupost. Finalment la realitzaran en el Paranimf de la Universitat.

D'altra banda, sempre que és possible, treballem interdisciplinàriament. Aquest curs hem programat activitats conjuntes amb els seminaris de Dibuix, Llar i Gimnàstica.

Això implica una programació diferent per a cada curs, tant pel que es refereix als objectius i a les activitats concretes, com a la temporalització: trimestres, trimestres o curs sencer.

Segon nivell: "Les tècniques de treball a l'arxiu"

(per a alumnes de 3r. de BUP)

Pel que fa a tercer curs els alumnes treballen amb documents de diferents fonts de l'arxiu, corresponents al segle XVIII, la qual cosa comporta més dificultat tant paleogràfica com d'interpretació. Per tant necessiten el coneixement de tècniques de treball més específicament enfocades a la investigació històrica.

Tot utilitzant documents originals aprenen els rudiments d'aquestes tècniques alhora que entren en contacte amb les diferents fonts de l'arxiu.

L'assignatura l'estructurem per trimestres (vegeu apèndix).

— El primer trimestre es dedica a conèixer què és un arxiu, com s'accedeix a la documentació, quina fiabilitat poden tenir els documents, els problemes tècnics d'investigació (com i quan fixar, fer un regest, transcriure, citar, buidar, etc.).

— El segon trimestre treballen amb actes de Llibres de Consells impresos, cadastre, testaments, capítols matrimonials i capbreus. Aprenen quina informació poden trobar-hi i dedueixen per quin tipus d'investigació els podrien servir.

— En el tercer trimestre elaboren un petit treball de recerca històrica a partir de la formulació d'una hipòtesi, utilització de fonts documentals i deducció de conclusions.

Igualment com en l'altre nivell, es manté el caire de classes actives, les explicacions teòriques només es fan quan són imprescindibles per a la comprensió de la pràctica. La tasca del professor és la d'assessorar els alumnes en les dificultats que sorgeixen a cadascuna de les pràctiques.

Desenvolupament de l'experiència en el segon nivell

Partint d'aquest principi de classes actives, les pràctiques s'adapten als diferents continguts dels trimestres. Ja que el primer trimestre és dedicat fonamentalment a adquirir tècniques de treball, les classes s'enfoquen de cara a "fer" el que cal aprendre. Per exemple després d'explicar-los quins són i quines diferències hi ha entre els diferents instruments de descripció d'un arxiu (guies, inventaris, fitxers, etc.) se'ls dóna un qüestionari que han de contestar consultant aquests instruments.

També un cop se'ls ha ensenyat com es redacta una fitxa de regest, es dedi-

quen un parell de classes a fer els registres de diferents tipus de documents. I per tal que, en arribar el moment d'emprar documents manuscrits, la lletra del segle XVIII no representi un obstacle, al final de cada sessió es reserva a pràctiques de Paleografia.

En el segon trimestre, quan els alumnes ja treballen amb documentació original, les pràctiques estan dissenyades en dos blocs de preguntes: un primer que serveixi de guia de lectura i buidat, que ajuda a entendre i analitzar el contingut del text, i un segon que porta a valorar el contingut històric del mateix. Val a dir que aquest segon bloc és el que presenta més problemes als estudiants.

Dues preguntes s'inclouen sempre al final de cada pràctica: "*¿Quines qüestions queden fosques o sense resoldre en el document?*" "*¿Aquest document per a quin tipus d'investigació històrica et serviria?*".

Una vegada vistos documents de diferents sèries i fons es passa a l'última part de l'assignatura que és el treball d'investigació pròpiament dit. Ja hem assenyalat més amunt, que la finalitat d'aquesta assignatura no és ni elaborar un gran treball d'investigació, ni fer noves aportacions a la historiografia local, sinó una cosa molt més a l'abast de les possibilitats dels estudiants de BUP: posar a la pràctica tots els coneixements que han anat adquirint al llarg del curs. El procés que seguim és el següent:

1. Es dóna a cada alumne una guia en la qual s'indiquen tots els passos a fer en un treball d'investigació històrica; des de com elegir el tema, fins a com estructurar i presentar el treball.
2. Juntament amb el professor/a es tria el tema sobre el qual versarà el treball.
3. Presentació d'una memòria en la qual s'indica el tema, la documentació que es pensa utilitzar i el mètode de treball que se seguirà.
4. Procés de recollida de dades de l'arxiu.
5. Redacció del treball.

En la valoració del treball final es tenen en compte com s'han realitzat tots aquests passos i es posa una atenció especial en la metodologia emprada, l'estructuració del treball (hipòtesi, desenvolupament i conclusions) i en la presentació formal (vocabulari, notes, apèndix...).

Valoració d'aquesta experiència des del punt de vista del seminari d'història

L'experiència que hem presentat ja s'ha desenvolupat durant un curs sencer, cosa que ens permet fer-ne una valoració. En primer lloc els alumnes coneixen el funcionament d'un arxiu i saben com buscar-hi informació i han adquirit a nivell bàsic un mètode de treball per a la investigació històrica. Això ens ha permès realitzar un petit treball de recerca sense cap tipus d'entrebanc tècnic, ben estructurat i presentat amb correcció.

A part dels objectius específics de l'assignatura, susceptibles d'ésser avaluats, hem observat un canvi d'actitud respecte al patrimoni escrit. L'arxiu ha deixat de ser una institució l'existència de la qual no els aporta res, per passar a formar part dels seus interessos.

També s'ha format un canvi d'actitud vers tot tipus de documents, cosa que els ha portat a remenar golfes i a interessar-se pels petits arxius dels seus pobles.

Valoració de l'experiència des del punt de vista de l'arxiu

En general hi ha una prevenció que els alumnes de BUP accedeixin d'una manera habitual i directa a la documentació d'un arxiu. S'argumenta que l'alumne pot malmetre la documentació ja que no la respecta suficientment, i que el treball amb documents no és útil ja que no té una preparació adequada. La nostra experiència ens demostra que aquestes reticències són infundades, sempre i quan es treballi amb unes condicions adequades:

- atenció constant del professor
- grup reduït d'alumnes (màxim 12)
- treballar a l'arxiu amb sessions mínimes d'1 1/2 h.
- selecció i estudi previ de la documentació a utilitzar
- sempre que sigui possible fer un treball d'equip entre l'arxiu i l'institut.

A més a més l'arxiu mateix n'ha sortit beneficiat, ja que s'ha donat a conèixer a un grup de persones que d'altra manera haurien ignorat la seva existència, tot conscienciant-los de la seva importància i funció, i despertant-los l'interès per la història local. En definitiva ha contribuït a la captació de possibles futurs investigadors.

És evident que un treball d'aquest tipus és més fàcil dur-lo a terme en arxius de poblacions petites i mitjanes, que, per exemple, en un gran arxiu com el d'Història de la ciutat de Barcelona o el mateix de la Corona d'Aragó, els quals arriben a estar col·lapsats pels investigadors. Però el fet que sigui difícil no vol dir que sigui impossible. Caldria només disposar, tal com hom pot trobar en alguns grans museus, d'un departament de didàctica. ¿No seria interessant també que els arxius assolissin aquesta funció dins el camp de la pedagogia com un mitjà més que els acostés a la societat?

En els últims anys han sorgit algunes propostes en aquest sentit, arxius que fan propostes didàctiques o centres d'ensenyament que duen a terme algun tipus d'investigació amb els seus alumnes. Però nosaltres opinem que la situació idònia es dona quan hi ha una vertadera col·laboració en la qual l'arxiu aporta el coneixement profund de les fonts documentals i el centre educatiu els plantejaments didàctics. A partir d'aquesta situació hom pot començar a programar uns objectius i unes activitats realment viables i profitoses per als alumnes i per a l'arxiu.

Cervera, 5 de febrer de 1987.

BIBLIOGRAFIA

- CAPELLI, A.: *Dizionario di Abbreviature latine ed italiani*, Editore Ulrico, Hoepli. Milano 1979.
- CAPELLI, A.: *Cronologia, Cronografia e Clendario perpetuo*, Editore Ulrico, Hoepli. Milano 1983.
- HEREDIA, A.: *Archivo histórico y Archivo Administrativo. Archivo de la Diputación Provincial de Sevilla*. Archivística. Estudios Básicos. Sevilla 1981.
- ROMANO, D.: *Elementos y técnica del trabajo científico*, Teide. Barcelona 1982.

- ALBECH i FUGUERES, R. et al. *Els arxius Històrics Municipals: normes bàsiques de classificació*. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Generalitat de Catalunya. Barcelona 1982.
- MERCADER, J.: *L'establiment del reial cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social*.
- NADAL, J.: *Una font important per la història econòmica de Catalunya*. El reial Cadastre 1715-1845.
- RODA, I. i d'altres: *El govern de les ciutats catalanes*. Edicions de la Magrana. Barcelona 1985.
- TORRES i RIBE, J.: *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*. Curial. Barcelona 1983.

MONTSERRAT CANELA

Arxiu Històric Comarcal de Cervera

BLANCA CUÑÉ

TERESA SALAT

I.B. Antoni Torroja. Cervera

APÈNDIX

INTRODUCCIÓ EN LA INVESTIGACIÓ HISTÒRICA. LES TÈCNiques DE TREBALL EN L'ARXIU

A. Introducció. Característiques de l'assignatura.

B. Objectius generals.

C. Objectius específics.

OBJECTIUS

CONTINGUTS

ACTIVITATS

AVALUACIÓ

I. TRIMESTRE

- a) Conèixer l'arxiu, el seu funcionament, i diferents tipus de documents.
- b) Adquirir un mètode de treball.

- I. Què és un arxiu?
- II. Com s'accedeix a la documentació.
- III. Fiabilitat del document.
- IV. Problemes del document: paleografia, cronologia i mesures.
- V. Com fer un regest, transcriure o buidar les dades concretes.
- VI. Quan fer un regest, transcriure o buidar dades concretes.

- 1.2.1. Visita a l'arxiu.
- 1.2.2. Què és i com s'organitza l'arxiu.
- II.2. Com s'accedeix a la documentació.
- III.2. Anàlisi de diferents documents.
- IV.2.1. Transcripció d'un document.
- IV.2.2. Anàlisi de la cronologia.
- IV.2.3. Passar a mesures actuals les emprades al s. XVIII.
- V.2. Omplir correctament una fitxa.
- VI.2. Quan fer un regest, transcriure o buidar dades concretes.

- a) Es corregeix i comenta cada una de les pràctiques realitzades.
- b) Es contesta un qüestionari final.

II. TRIMESTRE

a) Aprendre quina informació ens donen uns documents concrets, i quina no podem trobar-hi.
b) Deducir per quin tipus d'investigació ens podrien servir aquests documents.
c) Aprendre a deduir els efectes històrics a partir de les informacions fornides pels documents.

III. TRIMESTRE

Realitzar un treball de recerca històrica a partir de la formulació d'una hipòtesi, utilització de fonts documentals i deducció de conclusions.

I. Actes dels llibres de Consells.
II. Impresos inclosos en els llibres de Consells.
III. Cadastre.
IV. Testaments.
V. Capítols matrimonials.
VI. Capbreus.

a) Com elaborar un treball de recerca històrica.

a) Fitxar el document.
b) Buidar el document segons un esquema fixat.
c) Analitzar el document per saber per quin tipus d'investigació històrica pot arribar a servir.

a) Elaboració d'una memòria del treball.
b) Elaboració d'un treball de recerca històrica l'esquema estudiat.

a) Es corregeix i comenta cada una de les pràctiques.

a) Es corregeixen ambdues activitats valorant tant l'extracció de dades dels documents com les conclusions, la redacció i confecció del treball.

D. Avaluació

E. Conclusions